

Az „Egyetértés”-ben egy kortársa azt a felvilágosítást adta, hogy a kivégzett Mednyánszky holtteste a kivégzés helyén meg sem hűlt, de nem az említett pozsonyi lelkész szállította el onnan.

Mikor Görgey egyik legjobb barátjának kivégezéséről értesült, levelet írt Mednyánszky édesanyjának, melyben többek közt ezt írta: „... Három ellenséges tábornok szárad majd az akasztófán hős fia megbosszulására!...”

Ennek a szerencsétlen anyának két másik fia is ott volt akkor a harcmezőn. Egyikük Mednyánszky Caesar, aki mint tábori lelkész, karddal és kereszttel vezette az ellenségre a szabadságharc hőseit, s akiről Kossuth Lajos utolsó levelében azt írja, hogy a magyar szabadságharc Kapisztránja volt.³

Ez az anya írja Görgeynek: „... Álljon el szándékától, tábornok úr! Nem kívánom, hogy azt a fájdalmat, melyet én szenvedek, más anya is érezze...”

N. László Endre

„Iskolák nélkül az academia csak üres cifraság”

Egy tudománypolitikai röpirat 1848-ból

1848 nyarán jelent meg egy – részben még ma is időszerű –, művelődéspolitikai kérdéseket tárgyaló röpirat, mely csak a cenzúra eltörlése után láthatott napvilágot.

Szerzője egy komáromi születésű fiatal jogász, Tóth Lőrinc – aki mint Breznóbánya követe vett részt a pozsonyi országgyűlésen és radikális szabadelvű beszédeivel keltett feltűnést. Tóth Lőrinc életéről, közéleti tevékenységéről, jogtudományi és irodalmi működéséről nem jelent meg nagyobb összefoglaló munka.¹ A közoktatásügy területén kifejtett munkásságát pedagógiai szakirodalmunk nem tartja számon. Nem volt jelentős író, drámái, versei novellái – bár korukban igen népszerűek voltak – nem maradandó értékűek. Művei közül útleírásai, jogi szakmunkái emelkednek ki, és az 1848-as forradalom napjaiban Pozsonyban megjelent művelődéspolitikai röpirata érdemel figyelmet.

Tóth Lőrinc 1814. december 17-én született Révkomáromban. Apja református lelkész volt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd Pozsonyban és Pesten jogot tanult. Egyetemi éve alatt jelentek meg első drámái és versei. (Tóth Lőrinc Hunyady László című drámája alapján írta meg Egressy Béni Erkel operájának szövegét.) 1836. szeptember 10-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1838-ban ügyvédi vizsgát tett, bekapcsolódott a közéletbe. Titkára volt a Vedegeteknek, könyvtárosa a Nemzeti Kaszinónak. 1839-ben barátja, Gorove László társaságában hosszabb külföldi útra ment. Bejárta Németországot, Svájcot, Belgiumot és Angliát, ahol az esküdtszékek működését és a börtönviszonyokat tanulmányozta. Hazatérése után távollévő főrendek képviselőként részt vett az 1840/41-es és az 1843/45-ös országgyűléseken. A Pesti Hírlap országgyűlési tudósítójaként működött. Az 1847/48-as országgyűlésen Breznóbánya követeként többször

³ Mednyánszky Sándor báró honvéd alezredes 1816-ban született Egerben, meghalt Budapesten 1875. ápr. 23-án. A császári hadseregben szolgált, melyből a negyvenes évek elején lépett ki. 1848 nyarán a honvédseregbe lépett és Aulich II. hadtestében harcolta végig a téli és tavaszi hadjáratot. 1849 júliusától kezdve Komáromban működött, mint zászlóaljparancsnok. Az augusztus 3-i sikeres kitörés után, Klapka megbízásából, egy kisebb csapat élén Veszprémig nyomult és több ezer újoncot hozott Komárom várába. Augusztus 18-án alezredessé léptették elő, s részt vett a Haynauval megindult alkudozásokban, A kapituláció után Londonba ment, s ott élt tizenhét évig. 1866-ban Klapka légiójához csatlakozott, azután Kossuth Lajoshoz költözött Torinóba. 1869-ben hazajött, s szigetvári kerület képviselője volt haláláig.

¹ Életútját röviden ismerteti *Vécsey Tamás*: Tóth Lőrinc emlékezete. Bp. 1903.; Szépirodalmi munkásságáról képet kaphatunk *Lakatos László* művéből: Tóth Lőrinc. Győr, 1933.

felszólalt radikális szabadelvű szellemben. 1848 tavaszán tagja volt a bécsi küldöttségnek. A felelős magyar minisztérium megalakulása után szülővárosa, Révkomárom választotta meg képviselővé. A szabadságharc alatt az igazságügy-minisztérium tisztviselőjeként dolgozott. Vukovics Sebő igazságügy miniszter munkatársaként törvényjavaslatot készített a zsidók és a nemzetiségek egyenjogúsításáról. A szabadságharc bukása után elfogták, halálra ítélték, de kegyelmet kapott. Börtönbüntetésének letöltése után 1853-ban az Akadémia pénztárnoka lett. Újságírással és szerkesztéssel, jogi szakmunkák írásával foglalkozott. A kiegyezés után bíróként működött 1894-ig, nyugalmába vonulásáig. 1903. március 17-én halt meg Budapesten.

1848 tavaszán, a forradalom időszakában számos – művelődésügyi kérdéseket tárgyaló – röpirat látott napvilágot.² A röpirat – mint időszerű, közérdekű kérdéseket népszerű formában, felvilágosító szándékkal, a közvélemény befolyásolása céljából íródott rövid munka – alkalmas volt olyan kérdések polemikus tárgyalására, melyek az adott időszakban sokakat foglalkoztattak.

Tóth Lőrinc *Eszmé a magyar tudományosság, academia, s iskolaügy körül* című röpirata az 1848-as művelődés- és tudománypolitikai röpiratok egyik legértékesebbje. Részletes elemzésére és értékelésére eddig még nem került sor.³

A mű 13 rövid részre oszlik. A szerző minden olyan tudomány- és oktatáspolitikai kérdésre kitér, melyek azokban az időkben időszerűek voltak. Szól a tudományok és az oktatás magyarnyelvűségéről, a hazai tudományosság és az akadémia problémáiról, a népiskolák, a középiskolák és az egyetem oktatási rendszerének átalakításáról a polgári szabadságesszmék jegyében.

A röpirat első része a nyelvkérdésről szól. Bár 1844 óta az oktatás hivatalos nyelve hazánkban a magyar, a szerző nem győzi hangsúlyozni, hogy a magyarság csak akkor foglalhatja el méltó helyét az európai művelt nemzetek sorában, ha a hazai tudományosság is eléri a korabeli európai szintet, ha a tudományok minden ágában értékes munkák születnek magyar nyelven. Ennek feltétele természetesen az, hogy felsőbb iskolánkban olyan magas színvonalú képzésben részesüljenek a fiatalok, hogy képessé váljanak a tudományok művelésére. Tóth Lőrinc véleménye szerint ez igen sürgető, de mégis távoli cél lehet csak, hiszen a magyar oktatásügy állapota elmaradott, a különféle reformok nem valósultak meg maradéktalanul, sokféle feladatot kell még ezen a területen megoldani.

Az európai nemzetek tudományos életének vezető testületei az akadémiák. Így kellene hogy legyen ez hazánkban is. Nálunk azonban az akadémia nem tudja betölteni feladatát – vallja Tóth Lőrinc. Ennek sok oka van. Az első és legfontosabb dolog a pénz hiánya. Nézete szerint az „intézet nyomorúan, s egy nemzet méltóságához illetlen állapotban teng.” A fenntartás költségeit nem tudják fedezni, hiszen az intézmény léte és működőképessége az „egyes alapítók kegyelmétől függ.” Az alapítók adományainak kamatai a működés folyamatosságát sem képesek biztosítani. A csekély évi jövedelemből „fizesse az academia tisztviselőit, írnokait, szállását – hol pirító zselléri helyzetben lakik – 42 rendes tagját, kik levegővel és igével nem élhetnek – tétessen tudományos utazásokat, kísérleteket, jutalmazzon, nyomtattasson, világitson, fűtsön, bútorozzon.”⁴

A legalapvetőbb költségek fedezésére tehát nincs elegendő pénz. „A nyomtatásra elfogadott munkák évekig kiadatlan hevernek: tudományos kincsek gyűjtéséről, tudományos utaztatásokról, s oly anyagi segélyről, mely a haza tudósait az élet nyomasztó és zsidbasztó gondjaitól fölmentené, a magas szárnyalásra képes elmét az étel, ital, ruházat földhöz ragadt szükségének ólomsúlyától föl szabadítaná, szó sem lehet... A tudósnak eszközök, szerek,

² Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc oktatásügyi röpiratai: *Boleman István*: A dicső szabadságra emelkedő iskola. Pozsony, 1848. 61 old.; *Kerek István*: Prima penna, vagy új hazában új nézetek. Pest, 1848. 3 old.; *Németi Imre*: Testvéri szózat a néptanítókhöz, Pest, 1848. 46 old.; *Ottmayer Antal*: Nézetek Magyarhon jövő népnevelése körül. Buda, 1848. 24 old.; *Papvársárhelyi István*: A felvidék népe. Népnevelési eszmék. Ungvár, 1848. 49 old.; *Tóth Lőrinc*: Eszmék a magyar tudományosság, academia, s iskolaügy körül. Pozsony, 1848. 79 old.; *Zeyk Miklós*: Nevelésünk ügyében. Kolozsvár, 1848. 61 old.

³ A műből szemelvényeket közöl: *Ravasz János*: Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. 1100–1849. Budapest, 1966. 450–459. old.

⁴ *Tóth Lőrinc*: i. m. 18. old.

gyűjtemények kellene, ezek nélkül szárnyatlan madár, fegyvertelen vitéz, az academia pedig mostani állapotában nem nyújthat nekik ilyeneket. ... Pénzt tehát az academiának, pénzt és pénzt.”⁵

Tóth Lőrinc azt vallja, hogy hazánk tudományosságának csak úgy lehet hatékony irányítója az akadémia, ha nemcsak magánszemélyek, hanem az állam támogatja azt megfelelő pénzüsszeggel. Ha az állam nem nyújt tudósainak biztos anyagi alapokat a kutatáshoz, a tudomány sem képes megfelelő tempóban fejlődni. Ha a tudósok idejük jelentős részében nem választott tudományszakjuk művelésével foglalkoznak – hanem pénzkeresettel, hogy meg-élhetésüket biztosítsák – az ország tudományossága lesüllyed, elsorvad, és hazánk soha nem válhat egyenrangúvá a művelt európai nemzetekkel. Úgy véli, hogy mindenfajta fejlődés alapja a tudományok megfelelő fejlettségi szintje. A tudósokat, a tudományok fejlődését központi pénzeszközökkel kell támogatni, éspedig bőkezűen, mert ez a befektetés sokszorosán megtérül. „Az academia a hazai tudományosság egyházának kúpja, koronája.” – írja a szerző. Van azonban, ami még ennél is fontosabb. Egy nemzet tudományosságának alapjait az iskolákban vetik meg. „Iskolák nélkül az academia csak üres cifraság.”

Tóth Lőrinc röpiratának második fele a magyar iskolaügy korabeli helyzetével foglalkozik. Kíméletlen őszinteséggel tárja fel a hiányosságokat, célszerű, olykor igencsak radikálisnak tűnő reformokat javasol. Az alsó fokú iskolákkal kapcsolatban megállapítja, hogy azok alapvető fontosságúak. „Az első nevelés és oktatás határozottan a jövőendő ember felett (...) Az első tanítók butasága örökre elsatnyíthatja, s idomtalanná rútíthatja a szellemi embert (...) A státusélet ezen legfontosabb orgánjaira, az alsó, az elemi iskolákra a státusnak kell gondot s pénzért biztosítani.”⁶ A szerző tehát határozottan állami oktatást követel. Nézete szerint a felekezeti által fenntartott elemi iskolák már nem tudják biztosítani a gyermekek megfelelő képzését alsó szinten sem.

Ugyanez a helyzet a gimnáziumokkal, a királyi akadémiákkal és a protestánsok főiskolaival is. Az egyházi vezetés sok esetben gátolja a korszerűsítési törekvéseket. A felekezeti érdekek érvényesítése miatt a tudományos és pedagógiai szempontok háttérbe szorulnak. Tehát államilag finanszírozott, szabályozott, egységes oktatási rendszerre van szükség Magyarországon – vallja Tóth Lőrinc –, hiszen az oktatás minősége feltétele a nemzet jövőbeli fejlődésének. A szabályozottságot és egységességet azonban egészen másképpen értelmezi, más tartalommal tölti meg, mint az előző évtizedek oktatáspolitikusai.

A korabeli oktatásügy állapotának jellemzéséből indul ki. Megállapítja, hogy „Az oktatók, kiknek jelességétől, tudományos készültségéről, s derült jókedvétől függ nagy részben az iskolák virágzása és sikere, rosszul vannak fizetve, s az életgond terhe alatt hajolnak meg.”⁷

A rosszul fizetett oktatóknak nincs, és nem is lehet idejük és lehetőségük önmaguk továbbképzésére, tudományos munkára, ha alapvető életszükségleteiket nem biztosítják. Az oktatók kinevezése és elmozdítása a katolikus iskolákban a Ratio Educationis életbelépése óta a kormány hatáskörébe tartozik. Legtöbbször nem a tudományos érdem és rátermettség dönti el, hogy kit neveznek ki tanárnak a katolikus gimnáziumokba, a főiskolákra és az egyetemre, hanem a pillanatnyi politikai szempontok a meghatározóak. „Sokszor találni a középszerűnél is gyengébb tehetségeket az oktató-székeken.” – állapítja meg Tóth Lőrinc.

Erősen gátolja az oktatásügy fejlődését az is, hogy „A Ratio Educationis minden oktató elébe szabja a tanítandó tudományokat, a használható iskolai könyveket, s a methodust, miszerint tudományát előadja. S hogy az oktató ettől el ne távozzék, szigorú felügyelés és ellenőrség alá van vetve.”⁸ Ami 1777-ben, a Ratio Educationis életbelépésekor szükséges és előremutató dolognak számított, az a XIX. század közepén már a fejlődést akadályozza. Akkor valóban fontos volt az oktatásügy központi szabályozása, a tantárgyak, a tanítandó anyag és a módszer pontos körvonalazása. Az 1840-es években azonban – a pedagógia tudományának fejlődése következtében – más szempontoknak kell érvényesülniük. Mivel az

⁵ Tóth Lőrinc: i.m. 19. old.

⁶ Tóth Lőrinc: i.m. 41. old.

⁷ Tóth Lőrinc: i.m. 44. old.

⁸ Tóth Lőrinc: i.m. 45. old.

elavult, de továbbra is megkövetelt oktatási módszerek nem teszik lehetővé „a lélek szabad s teremtő munkásságának felébresztését”, a „tudományok lelkébe pillantást.” Az „emlékező erő” az iskolákban az „ítélő erő rovására gyakoroltatik.” A fiatalokat nem tanítják meg önállóan gondolkodni, nem szerettetik meg velük a tudományokat. „Az egész rendszer oda van irányozva, hogy a rózsaszínű ifjú világnézet s képzelet eltoppantassék, s a fiatalság vidám tudásvágya mihelyt a meghatározott szűk körön túl merészkedik, ráncos szemöldökkel visszariasztassék (...)A hazai iskolák ily állapotában csodálni kell, hogy még is kerül ki azokból egy egy felvilágosodott, fejlett és edzett elméjű ember...”⁹

Ebben a rendszerben a tanulók tanulmányaik tárgyát nem választhatják meg szabadon, érdeklődésük és hajlamaik szerint. Nem hallgathatják azokat az oktatókat, akiket tudásuk alapján becsülnék és nagyra tartanak. Kénytelenek az előjárók által megszabott keretek között szigorúan szabályozott rendszerben végezni tanulmányaikat még az egyetemen is.

Tóth Lőrinc felteszi a kérdést: „Mi ölheti el inkább a tudományok szeretetét, mint a kényszerítés, a lekötöttség bizonyos rendszer, bizonyos modor, meghatározott ember és könyv szárazságához? Kifejlődhetik-e ezen kényszerítés ónsúlya alatt... azon szeretetteljes lelkesültség a tudományok, az igazság kincse iránt, mely a szabad academiái étellel együtt jár?...”¹⁰

A fiatal, aki hazánkban főiskolára kerül, nem azt a célt tűzi maga elé, hogy „a tudomány, igazság a világosság útjain előrehaladjon”, és talán „új réseket törjön”, hanem hogy „néhány évi iskolajárás által lehetőséget szerezzen keresethez, kenyérhez, hivatalhoz jutni.” Az ilyen főiskola nem egyéb – vallja a szerző – „mint az unalmasan s kedvetlenül átizzadott iskolai pálya utolsó fokozata. A tanuló nem tekintetik önálló, öncélú academiái polgárnak, hanem gépnek, mely a hatalom céljaira felhasználtatik fának, mellyből kényszerint idomított bábok faragtatnak.”¹¹

Tóth Lőrinc nemcsak a katolikus, hanem a protestáns gimnáziumok és főiskolák tanulmányi rendjét is bírálja. Mivel az 1790–91-es országgyűlésen megszavazott 26. törvény teljes tanügyi autonómiát adott a protestánsok számára, a protestáns iskolákban nem vezették be sem az első, sem a második Ratio rendelkezéseit. Bár a hazai protestáns iskolaügy vezetői sok erőfeszítést tettek iskoláik korszerűsítésére, mégis „a helvétiai vallásfelekezetűek régi anyaszkoláiban, mellyek a bennök uralkodó zárdai rendszer által középszázadi eredetükre... emlékeztetnek, sok a javítani, s a század szelleméhez idomítani való.”¹²

Magyarország oktatásügye gyökeres átalakításra szorul. Elsősorban nem szervezeti, hanem szemléletbeli megújításra van szükség. Az oktatásügy irányítása és finanszírozása az állam feladata kell hogy legyen. Az állam biztosítson elég pénzt a fejlesztésre, a népiskoláktól az egyetemig. Szűnjön meg az egyházak vezető szerepe az iskolaügy terén. „Nem protestáns, nem catholicus, hanem magyar nemzeti iskolákat akarunk, fentartván a különféle vallásos meggyőződések sérthetlenségét, s a külön hittudományi oktatószékeket. Az iskolaügy elrendezése, kormánya mindig s mindenkor a polgári társaság joga.”¹³

Tóth Lőrinc véleménye szerint az oktatás tartalma és jellege hazánkban egyoldalú. Az új idők szelleme azt követeli, hogy már a középiskolákban, de még inkább az egyetemeken, egyre nagyobb arányban tanulhassanak a hallgatók „reális tudományokat”, matematikát, fizikát, vegytant. Nyíljanak reálisiskolák, legyen egyetemi szintű, magas színvonalú természet-tudományi oktatás.

A klasszikus nyelvek hasznosak és nélkülözhetetlenek a művelt ember számára, de szükség van, már a középiskolákban is modern nyelvek, főleg a német, az angol és a francia tanítására is. Az oktatásügy reformja csak úgy valósulhat meg hazánkban, ha a tanítók és a középiskolai tanárok korszerű tudományos és pedagógiai ismereteket szerezhetnek. A tanítóképzés alacsony színvonalú, „gimnáziumi tanítókat képző intézet” pedig egyáltalán nincs Magyarországon. Enélkül oktatásügyünk nem emelkedhet európai szintre.

⁹ Tóth Lőrinc: i.m. 49. old.

¹⁰ Tóth Lőrinc: i.m. 60. old.

¹¹ Tóth Lőrinc: i.m. 61. old.

¹² Tóth Lőrinc: i.m. 54. old.

¹³ Tóth Lőrinc: i.m. 55. old.

Az állam nyújtson szabadságot az egyetemeknek, mind az oktatás tartalma, mind pedig a módszerek tekintetében. Olyan szabad, minden hivatalos előírástól és kényszertől mentes felsőfokú iskolák legyenek, „mellynek legében tanító s tanítvány feszletlenül mozog (...) a tanítók a reájok bízott oktatásban előadásainak úgy tartalmára s lényegére, mind módjára s alakjára nézve saját kötelességszerű meggyőződésüket kövessék (...) A tanulókra nézve pedig abban áll ez a szabadság, hogy magoknak tanulási tárgyakat úgy, mint oktató egyéneket szabadon, önkedvők s tetszésök szerint választhassanak, s bizonyos, a status által megparancsolt tárgyakat, bizonyos, a status által kinevezett egyénektől akkép tanulni ne kénytelenítenek, hogy ezen tanulástól, s arról adott bizonyítványtól feltételeztessék egész jövőendőjük.”¹⁴ Az egyetemen csak akkor valósulhat meg a tanítás és a tanulás szabadsága, ha „az erők kötetlen versenye” érvényesül. A felsőoktatásban, éppen a szabadságeszme megvalósítása miatt, nem szabad kizárólag az állam által kinevezett oktatókat alkalmazni, akik tulajdonképpen „nem egyebek, mint státustisztviselők”. Tóth Lőrinc nyugat-európai utazásának tapasztalataira hivatkozva azt javasolja, hogy úgy mint Belgiumban, Franciaországban, Angliában és Németországban, nálunk is vezessék be az egyetemeken a privátoktatók intézményét. „A privátoktatók (...) az az a státus által nem fizetett, ön jó szántukból vállalkozó, tanítványokat csak kitűnő jelességük által találó oktatók, kiknek versenye eszközi, hogy a rendes oktatók szorgalma soha sem szunnyadozhatik, mert pirulniok kellene, ha kevesebb hallgatókkal dicsekedhetnének, mint a privát docensek.”¹⁵ A szabad légkörben a hallgatók is szívesebben és nagyobb lelkesedéssel tanulnak majd. Ha megszűnik a kényszer az oktatás folyamatában, ha új módszereket alkalmaznak, ha nem pusztán a tanulók emlékezetét teszik próbára a sok elavult ismerettel, hanem önálló gondolkodásra, ítéletalkotásra tanítják őket, hamarosan fejlődésnek indulnak a tudományok is.

Az oktatás és a tanulás szabadságának biztosítása az állam alapvető érdeke is. A szerző megállapítja, hogy a haladás eszmék elnyomása nem érvényesülhet hosszú távon, ezt történeti példák igazolják. Az államnak a haladást kell segítenie ahhoz, hogy rendje fennmaradjon. „Hogy pedig a szabad vizsgálat s szabad verseny a tudományok világából ki ne zárassék, ezt magának a statusnak s azt képviselő hatalomnak jól tett érdeke kívánja. Mert csupán a szabad vizsgálat útján kifejtett valódi jónak s igaznak alapján nyughatik szilárd erőben s nyugalomban; a szellemi közlekedésnek jelen állapotában csakugyan lehetetlen hosszabb időre gátolni, hogy az egyes népek szabad vizsgálódásának eredményei, az összes emberiség, s minden nemzetek közjávára ne legyenek, s ha ez megtörtént, azon hatalom, mely az alattvalói közt lassankint elterjedt szabadabb nézetekre nézve csalódásban élt, a legkellemetlenebb ébredésre tarthat számot, s egyszerre csak azt veszi észre, hogy míg az elnyomhatatlan szellemi haladások ellen sikertelenül küzdött, célérés helyett bizalmatlanságot aratott.”¹⁶ Tóth Lőrinc tehát úgy véli, hogy az eszméd szabad áramlása, „a minden oldalról szabad meghányás és megvitatás” elősegíti a haladást. Szabadságra van szükség az oktatás és a tudomány területén, és ezt a szabadságot a tanulók, a tanárok és a tudósok a haladás javára fogják felhasználni.

Az eszmék szabad áramlásának alapvető feltétele a szerző szerint a sajtószabadság. Hogy a „szemmel napvilága” mindenkihez eljuthasson, a sajtó szabadságára, a cenzúra eltörlésére van szükség. Ennek követelésével zárul Tóth Lőrinc művelődéspolitikai kérdéseket tárgyaló röpirata.

Tóth Lőrinc követelései közül jó néhány megvalósult az elmúlt másfél évszázad során. Azonban több általa felvetett tudomány- és művelődéspolitikai kérdésre mindeddig nem született megnyugtató megoldás. Elég, ha a tudomány állami finanszírozásának mai rendszerére, vagy a vezető egyetemi oktatók kinevezésének napjainkban érvényesülő szempontjaira gondolunk. Korunk magyar tudósai, kutatói ma is anyagi gondokkal küzdenek, sokuk ma sem teheti meg, hogy a pénzkeresést a tudományos munkának rendelje alá. A sort még folytathatnánk, hiszen a 150 éve megjelent röpirat számos gondolata sajnos napjainkban is időszerű.

Fehér Katalin

¹⁴ Tóth Lőrinc: i.m. 57–58. old.

¹⁵ Tóth Lőrinc: i.m. 58–59. old.

¹⁶ Tóth Lőrinc: i.m. 62. old.